

BO'LAJAK PEDAGOGLARNING KASBIY-PEDAGOGIK KOMPETENTLIK ASOSLARI VA PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ADABIYOTLARDA KOMPETENTLIK TUSHUNCHASINING TALQINI

Mo'minova Gulasal Baxodirovna

Qo'qon davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Anotatsiya. Ushbu maqolada kompetentlik sifatlari hamda shakllanishning mohiyatli xarakteriskalari, texnologik jihatdan bo'lajak pedagog-psixologlarning kompetentligini rivojlantirish va shakllantirishning pedagogik-psixologik shartlari haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: kompetentlik, maqsad va motiv, pedagogik mahorat, pedagogik ko'nikma.

Annotation. This article provides information about the qualities of competence and the essential characteristics of its formation, the pedagogical-psychological conditions for the development and formation of the competence of future pedagogues-psychologists technologically.

Keywords: competence, purpose and motive, pedagogical skill, pedagogical skill.

Аннотация. В данной статье представлена информация о качествах компетентности и существенных характеристиках ее формирования, педагогико-психологических условиях развития и формирования компетентности будущих педагогов-психологов технологически.

Ключевые слова: компетентность, цель и мотив, педагогическое мастерство, педагогическая компетентность.

Zamonaviy ta'limning asosiy maqsadi jamiyat va davlat uchun har tomonlama rivojlangan, ijtimoiy moslashgan jamiyat bilan hamkorlik qiladigan va yolg'iz ishlashga qodir shaxsni tayyorlashdir. Demak, yetuk shaxsni tarbiyalashda ko'p millatli o'qituvchilarning saviyasi muhim. Pedagogikada psixologik-pedagogik kompetentlik tushunchasi pedagogning o'quv jarayonida eng yaxshi natijalarga erishishi, yuqori kasbiy salohiyatga ega bo'lishi, shuningdek, kommunikativ va ijobiy fazilatlariga ega ekanligiga asoslanadi. Yoshlar tarbiya va ta'lim jarayonida ota-bobolari olgan bilim, urf-odat, an'ana, madaniyat va kasbiy ko'nikmalarni egallab, jamiyatning hayotiy tajribasi, pedagogik shaxsi, imkoniyatlari va dunyoqarashini shakllantirishda munosib o'rin egallaydi.

Kasbiylik muhim faoliyat sifatida tan olinadi. Shuning uchun, keling, psixologik-pedagogik adabiyotlar tahliliga murojaat qilaylik “kasbiy kompetensiya” tushunchasi mazmunining mohiyatini oydinlashtirsak. F.A.Brockhausning va I.A.Efronning soʻzlariga koʻra lotincha “kompetentlik” soʻzi “boʻlim” soʻzining sinonimi boʻlib, “bilmoq”, yaʼni bilish, qodir, boshqarish feʼlidan kelib chiqqan¹¹.

Maktabgacha taʼlim atamaları lugʻatida "kompetentlik" faoliyat sub'ektining yangi shaklda shakllanadigan yangi shakllanishi sifatida taʼriflanadi. Kasbiy tayyorgarlik jarayoni - bu bilim, koʻnikma, qobiliyat va shaxsiy fazilatlarning Maktabgacha taʼlim atamaları lugʻatida "kompetentlik" faoliyat sub'ektining yangi shaklda shakllanadigan yangi shakllanishi sifatida taʼriflanadi. Kasbiy tayyorgarlik jarayoni - bu bilim, koʻnikma, qobiliyat va shaxsiy fazilatlarning tizimli namoyon boʻlishidir. Kasbiy faoliyat mohiyatining funktsional vazifalari va tarkibiy qismlarini muvaffaqiyatli hal qilish¹².

Taʼlimga kompetentlik yondashuvning yangi tadqiqot sohasi sifatida vujudga kelishi va “kompetentlik” va “kompetentsiya” tushunchalari 1960-yillarning oxiri 1970-yillarning boshlarida Gʻarbda xorijiy pedagogik va uslubiy manbalarda kiritildi, mahalliy adabiyotlarda rivojlandi. 1980-yillarning oxirida taʼlim koʻnikmalariga asoslangan yondashuvlar shakllandi. Taʼlim fanining hozirgi rivojlanish darajasida “kompetentlik” va “kompetensiya” atamalarining aniq taʼrifi mavjud emas.

“Kompetensiya” atamasi boshqacha maʼnoga ega, lekin etimologik jihatdan “kompetentlik” atamasi bilan bogʻliq. Adabiyotda bu atama bilan bir qatorda tegishli “kasbiylik”, “malaka”, “pedagogik madaniyat”, “pedagogik taʼlim” atamaları ham qoʻllaniladi.

Inglizcha “competence” soʻzi tom maʼnoda “qobiliyat” degan maʼnoni anglatadi. Tarkib “nazariy bilimlarni amaliyotda samarali qoʻllash, yuqori darajadagi kasbiy mahorat, koʻnikma va malakalarni namoyon eta olish”ni taʼkidlash uchun moʻljallangan. “Qobiliyat” atamasi pedagogikada psixologik tadqiqotlar natijasida paydo boʻlgan. Shunday qilib, kompetentsiya "mutaxassisning gʻayrioddiy vaziyatlarda harakat qilish, kutilmagan vaziyatlarda muloqot qilish, raqobatchilar bilan ishlashning yangi usullarini qoʻllash, noaniq vazifalarni bajarish qobiliyati, ziddiyatlarga toʻla maʼlumotlardan foydalanishda, izchil rivojlanib boruvchi va murakkab jarayonlarda harakatlanish rejasiga egalik”ni anglatadi¹³.

¹¹ Энциклопедический словарь. Т. 7 / Ф.А. Брокгауз, М.А, Ефрон. – СПб., 2000. – С.962

¹² Дошкольное образование. Словарь терминов / сост. Н.А. Виноградова [и др.] – М., 2005. – С.400

¹³ Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria - Virginia, USA: ASCD, 2014.

Kompetentlik - deganda ko‘pincha shaxsning faoliyat yuritishga umumiy qobiliyati va uning kasbiy tayyorgarligida namoyon bo‘luvchi bilim va tajribalarga asoslangan integrallashgan sifatlar nazarda tutiladi. Demak, kompetensiya va kompetentlik tushunchalari bilim, malaka va ko‘nikma tushunchalaridan kengroq, chunki ular shaxsning yo‘naltirilganligi, muammolarni his qila olishi, sinchkovlikni namoyon qila olishi, egiluvchan fikrlashga ega bo‘lishi kabi sifatlarni o‘z ichiga oladi¹⁴.

Psixologik, pedagogik va sotsiologik adabiyotlar tahlili asosida “kompetentlik” atamasiga quyidagi ta’riflarni berish mumkin: ilmiy bilimlar va unumli foydalanish uyg‘unligi asosida harakatning universal usullaridan foydalanish qobiliyatini aks ettiruvchi shaxsiy fazilatlar bo‘lib, muayyan hayotiy vaziyatlarda ulardan unimli foydalanish.

D.I. Ushakovning fikricha, qobiliyat va qobiliyat tushunchalari o‘rtasida farqlar mavjud: “Qobiliyat – ong, kuch. Qobiliyat – muayyan shaxsning kuchi, bilimi, tajribasi va texnik vazifasiga ega bo‘lgan muammolar, hodisalar yig‘indisi. Kompetensiyaga asoslangan ta’lim “kompetentlik” atamasining umumiy ma’nosida amerikalik tilshunos N.Chomskiy tomonidan ishlab chiqilgan (1965, Massachusetts universiteti). Yevropa Kengashining Berlindagi simpoziumida (1996) “kompetentlik” atamasi “o‘rganish”, “qobiliyat”, “kompetensiya”, “malaka” kabi atamalar qatoriga kiritildi. Evropa ta’lim vazirlarining Boloniya deklaratsiyasi (1999) ta’lim islohotlarining kontseptual asosi sifatida vakolatli yondashuvni tan oldi.

Pedagogikada psixologik-pedagogik kompetentlik tushunchasi pedagogning tarbiya va ta’lim jarayonida eng yaxshi natijalarga erishishi, yuqori kasbiy salohiyatga ega bo‘lishi, shuningdek, kommunikativ va ijobiy fazilatlarga ega ekanligiga asoslanadi. “Kompetentlik” so‘zining ma’nosi o‘z sohasi bo‘yicha xabardorlik, obro‘-e’tibor, keng tushuncha va tajriba sifatida ifodalanadi. Qobiliyat - bu shaxsning shaxsiy xususiyati bo‘lib, u ta’lim va ijtimoiy hayotning turli holatlarida namoyon bo‘ladigan qobiliyat, bilim, ko‘nikma va qobiliyatlarni o‘z ichiga oladi. Kasbiy kompetentlik - bu mutaxassisning o‘z kasbiy faoliyati davomiyligida amalga oshirishi uchun zarur bo‘lgan bilim va ko‘nikma, malakalarni egallashi, ularni o‘z vaqtida amaliyotda qo‘llash qobiliyatidir.

Kompetentlik deganda mutaxassisning individual bilim va ko‘nikmalarni egallashi emas, balki har bir alohida soha bo‘yicha murakkab harakat va bilimlarni egallash tushuniladi. Kompetentlik kasbiy bilimlarni uzluksiz boyitish, yangi ma’lumotlarni o‘zlashtirish, muhim ijtimoiy ehtiyojlarni tushunish, yangi ma’lumotlarni topish, uni qayta ishlash va ish joyida qo‘llashni ham talab qiladi. Tajribadan foydalanish va ilg‘or texnologiyalardan foydalanish, o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini zamon talablari asosida shakllantirish qoidalarini qo‘llash. Bu jarayonning asosiy maqsadi, albatta, bo‘lajak pedagoglar va amaldagi pedagoglarning pedagogik va psixologik mahoratini aniqlashdir.

¹⁴ S.S. G‘ulomov.X.R. Raimov va boshqalar. “Ta’lim-tarbiya sifati va qirralari”. T; «Fan va texnologiyalar». 2004.-B.44

Binobarin, pedagoglarning pedagogik-psixologik kompetentligini shakllantirish deganda avvalo ijtimoiy axloq, xususan, muloqot etikasi, shuningdek, o'quvchilar bilan munosabatlarda yuzaga keladigan axloqiy munosabatlar tushuniladi. Ushbu yondashuvlarga ko'ra, Yevropalik pedagoglar shartli ravishda muomala odobini quyidagi guruhlarga bo'lishdi:

- o'qituvchi va talabaning o'zaro munosabati.
- o'qituvchi va o'qituvchining o'zaro munosabati.
- o'qituvchi va ota-onalarning o'zaro munosabati.
- o'qituvchi bilan ta'lim muassasasi rahbarlari o'rtasidagi muomala¹⁵.

Buning o'ziga xos pedagogik xulq-atvor qobiliyatlarida stereotipga maxsus moslashuvi alohida rol o'ynaydi. Moslashuv - ongga samarali tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish uchun tarbiyaviy vaziyatning vazifalari va xususiyatlariga o'xshash xatti-harakatlar tuzilishini tashkil qilish uchun tanlangan psixologik, lingvistik, harakatga yo'naltirilgan va shunga o'xshash usullar tizimi.

Shundan kelib chiqib, ilmiy tadqiqot ishimiz predmeti doirasida pedagoglar xususan bo'lajak pedagog kasbi egalari kompetentligini rivojlantirish jarayoniga muomala madaniyatining quyidagi qirralari, yo'nalishlarini shakllantirilishi kerakligini aniqladik.

- pedagoglar va talabalar o'rtasidagi munosabatlar.
- o'qituvchilarning o'zaro salomlashish munosabati.
- ijtimoiy foydali mehnat jarayonidagi munosabat.
- mashg'ulotlar jarayonidagi munosabatlar.
- pedagoglarning xulq-atvor ko'nikmalarini rivojlantirish.
- jamoat ishlari va faoliyati uchun teng huquqli rasmiy munosabatlar elementlarini o'rnatish.
- hamkasblar o'rtasidagi munosabatlar.
- minnatdorchilik bildirish va rozilik.

Ushbu fazilatlar bevosita pedagoglarning axloqiy faoliyati namunasi asosida tarkib toptiriladi. Lekin ularning muomala madaniyati tarbiya jarayonining asosiy ta'sir vositasi bo'lishi pedagogik mahoratdir. Yuqoridagilarni bo'lg'usi pedagoglar va amalda kasbiy faoliyatda bo'lgan pedagog rahbarlarning o'zi yaxshi bilishi lozim.

¹⁵ Redjaboev A.D. Yoshlarni milliy istiqloq g'oyasi asosida harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning pedagogik asoslari: Ped.fanl.nomz.diss. - T.: 2004.-B.167.

REFERENCES

223. Ганиева, Д. (2022). ВЛИЯНИЕ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 1(5), 443-450.
224. Muqimovna, G. A. D. (2022). THE IMPACT OF MEDIA ON THE FORMATION OF SOCIAL CONSCIOUSNESS IN OLDER PRESCHOOL CHILDREN. *Conferencea*, 129-134.
225. Ganieva, D. (2022). On Syncretic and Polyfunctional Properties of Uzbek and English Participles. *International Journal of Social Science and Human Research*, (5), 1040-1046.
226. Muqimovna, G. D. (2022). General questions of the module of special pedagogy: categories of children in need of special support. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11(12), 94-98.
227. Mukimovna, G. D. (2022). COOPERATION OF THE PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTION WITH THE FAMILY IN PREPARING THE CHILD FOR SCHOOLING. *Open Access Repository*, 9(11), 245-249.
228. Muqimovna, G. A. D. (2022). TRENDS IN THE MODERN APPROACH TO PRESCHOOL EDUCATION: PARADIGMS. *Conferencea*, 135-139.
229. Азизова, З. Б., & кизи Абдуразакова, З. А. (2023). БОЛАЛАРДА ХАЛҚ ОҒЗАКИ ИЖОДИ ВОСИТАСИДА МИЛЛИЙ ҒУРУР ҲИССИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ОИЛАНИНГ ЎРНИ. *INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE GLOBAL SCIENCE*, 2(9), 41-53.
230. Azizova, Z. B. (2023). МАКТАВГАЧА ТАЛИМ YOSHIDA BOLALARGA ERTAK VA NIKOYALAR AYTIV BERISH USULLARI. *Экономика и социум*, (1-1 (104)), 4-7.
231. Bakhodirovna, A. Z. (2022). SOCIAL FACTORS INFLUENCING THE FORMATION OF PERSONALITY. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 14(7).
232. Azizova, Z. B., & Karimova, D. (2022). SOFTWARE AND METHODOLOGICAL SUPPORT OF INCLUSIVE EDUCATION IN A PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTION. *International Academic Research Journal* Impact Factor 7.4, 1(6), 171-177.
233. Каримова, Ш. Б. (2023). ХАЛҚ ҚЎШИҚЛАРИ ВА ЎЙИНЛАР БОЛАЛАРДА МИЛЛИЙ ҒУРУР ҲИССИНИ ТАРБИЯЛАШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА. *INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE GLOBAL SCIENCE*, 2(9), 68-85.
234. Baxtiyarovna, K. S. (2022). MECHANISMS FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVITY OF TEACHERS-EMPLOYEES OF THE PRESCHOOL EDUCATION SYSTEM. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE &*

INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11(11), 465-467.

235. Baxtiyarovna, K. S. (2022). THE USE OF FOREIGN EXPERIENCE IN ACHIEVING A HIGH QUALITY INDICATOR IN THE FIELD OF PRESCHOOL EDUCATION. INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11(11), 492-496.

236. Bakhtiyarovna, K. S. (2022). PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR ACQUAINTANCE OF PRESCHOOL CHILDREN WITH MONUMENTS OF NATIONAL ARCHITECTURE IN THE EDUCATION OF PATRIOTISM. INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11(05), 119-125.

237. Каримова, Ш. (2022). ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ДЛЯ ОЗНАКОМЛЕНИЯ ДОШКОЛЬНИКОВ С ПАМЯТНИКАМИ НАЦИОНАЛЬНОЙ АРХИТЕКТУРЫ В ВОСПИТАНИИ ПАТРИОТИЗМА. Yosh Tadqiqotchi Jurnal, 1(5), 451-458.

238. Maxammadjonova, S., & Muminova, G. (2022). REASONS OF IMPLEMENTATION OF ENGLISH TO ALL SPHERES IN UZBEKISTAN. Science and innovation, 1(B8), 1210-1212.

239. Baxodirovna, M. G. (2022). DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL SKILLS OF STUDENTS OF THE DIRECTION OF HIGHER EDUCATION PRESCHOOL EDUCATION. INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11(11), 508-510.

240. Баходировна, М. Г. (2022). Проблемы Развития Профессиональной Компетентности Педагогов-Воспитателей Дошкольных Образовательных Организаций В Процессе Повышения Квалификации. Miasto Przyszłości, 29, 152-154.

241. Muminova, G. (2022). HONORARY WOMEN IN UZBEK ART. Science and Innovation, 1(6), 244-247.

242. Malikovna, N. G., & Bakhodirovna, M. G. (2022). EDUCATION OF CHILDREN IN THE SPIRIT OF PATRIOTISM AND FRIENDSHIP OF PEOPLES IN THE FAMILY. International Journal of Early Childhood Special Education, 14(7).

243. Baxodirovna, M. G. (2022). METHODOLOGICAL MEANS OF PRESCHOOL EDUCATION MANAGEMENT. Yosh Tadqiqotchi Jurnal, 1(5), 596-600.

244. Muminova, G., & Maxammadjonova, S. (2022). REASONS OF IMPLEMENTATION OF ENGLISH TO ALL SPHERES IN UZBEKISTAN. Science and innovation, 1(B8), 1940-1943.

245. Mamayusupova, D. B., & Gofurov, M. R. (2020). THE CONCEPT OF RELIGIOUS TOLERANCE IN THE PROCESS OF SPIRITUAL FORMATION OF SOCIETY. Theoretical & Applied Science, (6), 253-256.

246. Мамаюсупова, Д. Б. (2021). Теоретико-методические основы и объективная необходимость развития государственно-частного партнерства в Узбекистане. Бюллетень науки и практики, 7(10), 311-321.
247. Мамаюсупова, Д. (2021). Туристик кластерни ташкил қилишда давлат-хусусий шериклигининг концептуал асослари. Экономика и образование, (4), 408-414.
248. Dilovarkhon, M. (2021). Legal Framework for Development of Touristic Potential Based on Public-Private Partnership. Бюллетень науки и практики, 7(5), 356-361.
249. МАМАЮСУПОВА, Д. Б. (2021). БЮЛЛЕТЕНЬ НАУКИ И ПРАКТИКИ. БЮЛЛЕТЕНЬ НАУКИ И ПРАКТИКИ Учредители: Овечкина Елена Сергеевна, 7(10), 311-321.
250. Мамаюсупова, Д. Б. (2019). МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИ ВА ХОТИН-ҚИЗЛАР. ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ, (16).
251. Ravshanbek, J. (2022). CREDIT-MODULE SYSTEM, ITS BASIC PRINCIPLES AND FEATURES. Yosh Tadqiqotchi Jurnal, 1(4), 304-309.
252. O'G'Li, J. R. M. (2022). METHODS OF ORGANIZING INDEPENDENT STUDY OF STUDENTS IN THE CREDIT-MODULE SYSTEM. Ta'lim fidoyilari, 25(5), 93-97.
253. Jumaboyev, R. M. (2023). METHODOLOGY FOR TEACHING INFORMATION CULTURE TO STUDENTS IN THE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION. Академические исследования в современной науке, 2(8), 126-134.
254. Jumaboyev, R. M. (2023). ANALYSIS OF THE SYSTEM OF GRANTING ACADEMIC AND FINANCIAL INDEPENDENCE TO FOREIGN UNIVERSITIES. Академические исследования в современной науке, 2(8), 135-145.
255. Махамадйусуф о'г'ли, J. R. (2022). METHODS OF ORGANIZING INDEPENDENT STUDY OF STUDENTS IN THE CREDIT-MODULE SYSTEM. Conferencea, 33-37.
256. Jumaboyev, R. (2022). METHODS OF ORGANIZING INDEPENDENT STUDY OF STUDENTS IN THE CREDIT-MODULE SYSTEM. In International Conference on Research in Humanities, Applied Sciences and Education Hosted from Berlin, Germany. International Conference on Research in Humanities, Applied Sciences and Education Hosted from Berlin, Germany.
257. Jumaboyev, R. (2022). CREDIT-MODULE SYSTEM, ITS BASIC PRINCIPLES AND FEATURES. Pedagoglar.
258. Jumaboyev, R. (2021). TEACHING STUDENTS TO CRITICAL THINKING IN THE EDUCATIONAL PROCESS AND ORGANIZING INDEPENDENT EDUCATION. Scienceweb academic papers collection.
259. кизи Алибоева, Н. М., & Хошимов, Д. (2022). Тақлидий сўзларни типологик ўрганиш муаммолари. Science and Education, 3(3), 380-382.